

ZOFIJA BABICKIENĖ

REGRESYVINĖ BALSIŲ ASIMILACIJA KRETINGIŠKIŲ
ŠNEKTOSE

1. **Ivadinės pastabos***. Balsių asimiliacijos dėsnis yra labai svarbus žemaičių tarmės reiškinys: juo remiasi net šiaurės žemaičių – kretingiškių ir telšiškių – patarmių klasifikacija (Girdenis, Zinkevičius, 1966, 142; Zinkevičius, 1978, 112–114; Grinaveckis, 1973, 13, 142–145, Girdenis, 1981, 42, 50).

Balsių asimiliacija yra plačiau tyrinėta tik telšiškių ir varniškių patarmėse (Girdenis, 1962; Rokaitė, 1961; Vitkauskas, 1963, 1974; Skirmantas, Girdenis, 1972). Atidesni stebėjimai ir eksperimentai parodė, kad asimiliacijos esama ir Kulių, Budrių bei Darbėnų šnektose, priklausančiose šiaurės žemaičiams dounininkams kretingiškiams.

Kretingiškių patarmėje balsių asimiliacija nėra tokia ryški kaip telšiškių. Beveik visose pozicijose, kur telšiškiai turi *i*, *u* (pvz.: vns. vard. *vēnēs* „vinis“, *mōsēs*→*mu-sis* „musė“: dgs. gal. *vīnis* „vinis“, *mūsis*→*musis* „muses“ Mžk¹) kretingiškiai taria uždaresnius *ɛ*, *ø* variantus, plg. tokias minimalias poras: vns. vard. *bētēs*→*bitēs* „bitė“: dgs. gal. *bētīs*→*bitīs* „bites“; es. l. vns. 1 a. *knēsō* „knisu“: 2 a. *knēsi* „knisi“; dgs. vard. *rōgē* „rugiai“: dgs. kilm. *rūg·ū·m* „rugių“; es. l. vns. 1 a. *pl'ð.rpō*→*pliurpū* „pliurpiu“: 2 a. *pl'ð.rpi* „pliurpi“. Antruojuose porų pavyzdžiuose balsiai *ɛ*, *ø* yra uždaresni ir aukštesnio pakilimo (dėl transkripcijos žr. p. 24).

Asimiliacijos tendencija nesunkiai pastebima ir tada, kai kretingiškių šnektose *ɛ* būna pailgėjės. Palyginkime, *aš rē.šo*→*aš rišu* „aš rišiu“: *to r̄ē.ši* „tu riši“; *aš patē.kso*→*aš patiks* „aš patiksiu“: *to patē.ksi* „tu patiksi“; *drē.skes* „driskės“: *dr̄ē.skis* „driskis“; *žlē.bē* „žlibė“: *žl̄ē.bi* „žlibi“; *spē.trēs* „spitrės“: *sp̄ē.tris* „spitris“. Šiuo atveju prieš aukštutinio pakilimo balsių tariamas labai siauras įtemptas balsis, primenąs literatūrinės kalbos *ɛ*. Tiriamosiose šnektose tas balsis yra ryškiai diftongizuotas, gana panašus į dvibalsį *ie*.

Lygindami balsių asimiliaciją kretingiškių ir telšiškių patarmėse, matome, kad esminis jos skirtumas yra tas, jog telšiškių patarmėje dėl asimiliacijos pasikeičia fonema, o kretingiškių šnektose atsiranda nauji tos pačios fonemos variantai – siauresni *ɛ*, *ø* alofonai. Susidaro įspūdis, kad šitokią stadiją galėtų būti praėję ir telšiškiai (plg. Kazlauskas, 1969, 32), bet vėliau dėl tam tikrų priežasčių jie tarpinius garsus pakeitę aiškiai. Jeigu ši prialaida yra teisinga, tai kretingiškių šnektose balsių asimiliacijos reiškinys turėtų būti senesnis.

* Autorė nuoširdžiai dėkoja prof. A. Girdeniu, paskatinusiam parašyti šį straipsnį, taip pat pateikusiam daug vertingų kritinių pastabų, i kurias stengtasi atsižvelgti.

¹ Vietovių sutrumpinimai tokie pat kaip akademiniame „Lietuvų kalbos žodyne“.

Eil. Nr.	Balsis	Prabos tūris	Pozicija	Parametrai	Pra	
					F ₁	
1	e	6	-C'	x ± s	345 ± 14	
				v	4,14	
				÷	330 ÷ 360	
2	e	11	-C	x ± s	400 ± 35	
				v	8,45	
				÷	380 ÷ 420	

2. **Tyrimo metodika.** Kretingiškių šnekų įrašai buvo analizuojami ne tik audiiniu būdu, bet gana plačiai buvo taikomas ir instrumentinis-spektrografinis metodas². Šiuo metodu buvo tiriamos atskirų balsių ir dvibalsių akustinės ypatybės, ypač fonemų /e/, /ɛ/, /ø/ poziciniai variantai. Pirmą kartą buvo paimtas toks tekstas: *atē·t drē.skis ḷntā, atē·t drē.skęs ḷntā·, túoki drēski àtvès, túoke drēskę àtvès, túoke drēskę lāuko, aš tum drēsk' u lāukø...** Antrajį kartą pasirinktas toks tekstas: *aš pelōus jæu àlāus, aš patē.ks' o púonams, atē·t drē.skis ḷntā, jæu nudrē.ska Stàpuons, to palē.ksi vësùs, lāuk tuo plē.kę šētā·, to pēlīs tuo àlāus, atē·t drēskęs ḷntā, to jæu pèli šētā, jæu nuplē.ka Stàpuons, lāuk tuo žlē.be šētā ...*

Diktoriai³ tekstus skaitė į magnetofoną konstatuojamaja intonacija. Tiriant Kulių šnekto tekstus, vienas įrašas darytas Vilniaus universiteto Audiovizualinėje laboratorijoje magnetofonu „Tembr“ (juostos greitis 190,5 mm/s). Kito – Kaune, bute, magnetofonu „Orbita“ (juostos greitis – 97,5 mm/s), naudojantis kryptiniu mikrofonu МД-52-А.

Vilniaus universiteto Eksperimentinės fonetikos laboratorijoje buvo nufilmuotos dinaminės „Visible speech“ tipo spektrogramos. Naudotasi Kauno politechnikos instituto konstrukcijos spektrografo KPI-69. Spektrogramų dažnumų diapazonas – 50–10000 Hz, juostos greitis 63,3 mm/s, analizės laikas – 4 ms, laiko žymės – 20 ms.

Balsių ir dvibalsių formančių centrali spektrogramose matuoti pradžioje, viduryje ir pabaigoje mikrofilmų skaitomuoju aparatu „Mikrofilm“ su objektyvu, di-

² Savo gimtosios Kulių šnekto, apimančios Blidakių, Reiskių, Päalančio, Unkurių ir kt. kaimus, tekstus šiuo metodu tyrė šio straipsnio autorė, o Darbėnų šnekto – A. Kalniūtė.

³ Diktoriais buvo pasirinkti du vyrai, gerai mokantys savo tarmę.

* Dėl dvibalsių (laužtinės) priegaidės (žymėjimo) žr. p. 24.

1 lentelė

džia	Vidurys			Pabaiga
	F ₂	F ₁	F ₂	
1830 ± 28	380 ± 28	1855 ± 29	400 ± 20	1855 ± 19
1,56	7,55	1,58	5,17	1,04
1800 ÷ 1860	350 ÷ 410	1820 ÷ 1825	380 ÷ 420	1835 ÷ 1875
1725 ± 60	445 ± 35	1780 ± 60	465 ± 35	1725 ± 50
3,54	7,95	3,2	7,16	3
1685 ÷ 1765	420 ÷ 465	1745 ÷ 1815	445 ÷ 485	1690 ÷ 1760

dinančiu dešimt kartų. Spektrogramose trukmė matuota pagal laiko žymes. Matuojant buvo užsirašomas formančių vidurinio filtro arba dviejų gretimų filtrų eilės numeris, kuris veliau pagal specialią lentelę paverstas hercais (Hz). Tokiu būdu išmatuota ir ištirta per 200 spektrogramų.

Atlikus visus matavimus, skaičiuoti šie statistiniai parametrai: aritmetinis vidurkis (\bar{x}), dispersija (S^2), standartinis nukrypimas (s). 95% patikimumo intervalas (\div), variacijų koeficientas (v). Rezultatų reikšmingumas įvertintas Stjudento kriterijumi (Урбах, 1975). Visi parametrai ir kriterijai skaičiuoti pagal formules, pateikiamas knygoje (Урбах, 1964, 131 – 133, 166 – 171).

3. Spektrografinio tyrimo rezultatai

3.1. Balsis ϵ „i“

1 lentelė rodo gana ryškią balsio ϵ asimiliaciją – vns. vard. $\check{z}\dot{l}\dot{e}.bis$, „žlibis“: vns. kilm. $\check{z}\dot{l}\dot{e}.be$, „žlibio“. Skaičiuojant buvo atmesti formų su k ($dr\dot{e}.skis : dr\dot{e}.sk\dot{e}$) duomenys, nes pastebėta, kad minkštjieji priebalsiai k' , \check{s}' modifikuoja balsio ϵ kokybę. Antrųjų formančių ir pradžios, ir vidurio, ir pabaigos patikimumo intervalai nesusikerta. Intervalų skirtumas didžiausias pabaigoje.

2 lentelė rodo taip pat pusilgio kirčiuoto balsio ϵ „i“ asimiliaciją. Čia lyginami šie pavyzdžiai: balsio ϵ – vns. vard. $dr\dot{e}.skis$, „driskis“ ir ϵ dgs. vard. $dr\dot{e}.sk\dot{e}s$, „driskés“. Matome, kad didžiausias antrųjų formančių patikimumo intervalų skirtumas yra pradžioje – 105 Hz, žymiai mažesnis viduryje – 65 Hz ir pabaigoje dar labiau sumažėja. Šie statistiškai reikšmingi rezultatai dar parodo gana ryškią balsio ϵ diftongizaciją, kuri kretingiškių patarmėjė yra atsiradusi dėl priebalsių minkštumo. Balsio pradžia, primenanti i , lengviau suderinama su tuo minkštumu.

Eil. Nr.	Balsis	Prabos tūris	Pozicija	Parametrai	Pra
					F ₁
1	e	6	-C'i	x ± s	430 ± 19
				v	4,5
				÷	410 ÷ 450
2	e	6	-C'e	x ± s	435 ± 39
				v	7,1
				÷	400 ÷ 470

Eil. Nr.	Balsis	Prabos tūris	Pozicija	Parametrai	Pra
					F ₁
1	e	6	-C'i	x ± s	360 ± 56
				v	15,7
				÷	300 ÷ 420
2	e	9	-C'e	x ± s	355 ± 53
				v	14,75
				÷	310 ÷ 400
3	e	8	-Ca	x ± s	400 ± 60
				v	15
				÷	350 ÷ 450

2 lentelė

džia	Vidurys			Pabaiga
	F ₂	F ₁	F ₂	
2250 ± 67	425 ± 18	2275 ± 38	445 ± 14	1900 ± 65
2,98	4,27	1,7	3,2	3,42
2180 ÷ 2320	405 ÷ 445	2235 ÷ 2315	430 ÷ 460	1920 ÷ 2060
2030 ± 42	430 ± 19	2095 ± 69	445 ÷ 27	1925 ± 44
2,0	4,5	3,29	6,2	2,3
1985 ÷ 2075	410 ÷ 450	2020 ÷ 2170	415 ÷ 475	1880 ÷ 1970

3 lentelė

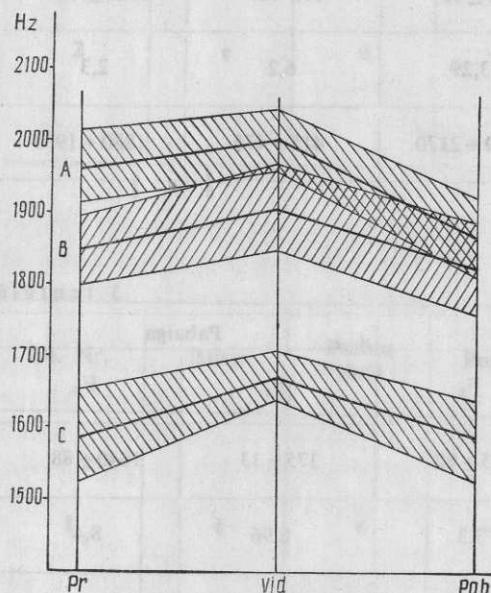
džia	Vidurys			Pabaiga
	F ₂	F ₁	F ₂	
1805 ± 45	355 ± 31	1875 ± 62	375 ± 33	1840 ± 88
2,49	8,7	3,3	8,96	8,4
1755 ÷ 1850	320 ÷ 390	1810 ÷ 1940	340 ÷ 410	1750 ÷ 1930
1790 ± 49	380 ± 55	1845 ± 52	395 ± 60	1815 ± 95
2,75	14,5	2,8	15,3	5,24
1750 ÷ 1830	330 ÷ 425	1800 ÷ 1890	345 ÷ 445	1735 ÷ 1895
1590 ± 65	470 ± 39	1675 ± 35	470 ± 63	1590 ± 48
4,14	8,4	2,12	13,5	3
1535 ÷ 1645	435 ÷ 500	1645 ÷ 1705	415 ÷ 525	1550 ÷ 1630

Iš tikrujų priebalsių minkštumas ir kietumas gerokai modifikuoja balsių spektrą. Prieš minkštają priebalsi balsis gauna aukštesnį tembrą (Girdenis, Kubiliūtė-Kliukienė, 1982, 36).

Skirtumas tarp asimiliuoto ir neasimiliuoto balsio ypač gerai pastebimas, kai po pastarojo eina kietasis priebalsis, plg. žlē.bis „žlibis“ : apžlē.bes „apžlibės“ : apžle.ba „apžlibo“, drē.skis „driskis“ : drē.skës „driskës“ : nudre.ska „nudrisko“. Trečiuosiuse porą pavyzdžiuose balsis ē labai primena rusų kalbos ē arba rytiečių ē, vartojamą po sukietėjusio l.

Skiriasi net ir priebalsių tarimas. Tuo atveju, kai galūnėje yra aukštutinis balsis, priebalsis prieš ē būna aiškiai minkštas. Labai nežymiai minkštėja priebalsis prieš ē, einanti prieš ē tipo balsius. Na ir visai kietas priebalsis būna prieš ē, esantį

prieš kietąjį priebalsi, plg. spē.tris „spitris“, spē.trës „spitrës“ : spe.tra „spitro“.

Balsio ē „i“ asimiliacija. A – ē – C'i; B – ē – C'ē; C – ē – Ca

3 lentelėje pateikti skaičiavimų rezultatai, gauti išmatavus pusilgio balsio ē „i“ spektrą tokiuose žodžiuose, kaip drē.skis „driskis“, trē-dis „tridis“, antroje – drē.skë „driskë“, trē.de „tridžio“, trečioje – nudre.ska „nudrisko“, sotre.da „sutrido“. Reikšmingi statistiniai rezultatai gauti lyginant antrijų formančių patikimumo intervalus pirmoje (1755 Hz, 1810 Hz, 1750 Hz) ir trečioje (1535 Hz, 1645 Hz, 1550 Hz) arba antroje (1750 Hz, 1800 Hz, 1735 Hz) ir trečioje eilutėse.

Akivaizdi kuliškių šnekto balsio ē „i“ asimiliacija parodyta grafike, kur vertikalioje ašyje pažymėtas spektrogramų dažnumas (Hz), o horizontalioje – formančių centrų taškai – pradžioje, viduryje ir pabaigoje. Grafikui panaudoti kelių bandymų duomenys, gauti paskaičiavus jų vidurkį. Kreivės A patikimumo intervalai: Pr. – 1962 ± 47 ; Vid. – 2002 ± 43 ; Pab. – 1865 ± 57 ; kreivės B – Pr. – 1848 ± 50 ; Vid. – 1906 ± 60 ; Pab. – 1822 ± 64 ; kreivės C – Pr. – 1590 ± 65 ; Vid. – 1675 ± 35 ; Pab. – 1590 ± 48 .

Balsio ē „i“ asimiliacijos esama ir Darbėnų šnektoje. Ypač reikšmingi spektrografinio tyrimo rezultatai gauti, kai balsis ē „i“ lyginamas pozicijose prieš priešakinės ir užpakalinės eilės balsius. Balsio ē „i“, esančio prieš priešakinės eilės balsį, antrosios formantės patikimumo intervalai šie: pradžioje – 2540 Hz, viduryje – 2300 Hz, pabaigoje – 2250 Hz, o prieš užpakalinės eilės balsį gauti gerokai mažesni rezultatai: pradžioje – 2170 Hz, viduryje – 1870 Hz ir pabaigoje – 1970 Hz (Kalniūtė, 69).

Čia apibūdinti balsio *e* „i“ asimiliacijos dėsningumai matomi kaitant žodžius: *r̄.šte* „rišti“, *b̄et̄es* ~ *bit̄is* „bitė“, *tr̄.dis* „tridis“.

1. Esamasis laikas Būsimasis laikas

1a. Kulių	Darbėnų	Kulių	Darbėnų
1a. <i>r̄esh</i>	<i>rešo</i>	<i>re.šo</i>	<i>r̄.šu</i>
2a. <i>r̄esi</i>	<i>r̄iši</i>	<i>r̄.ši</i>	<i>r̄.ši</i>
3a. <i>r̄eš</i>	<i>reš</i>	<i>reš</i>	<i>reš</i>

2.⁴ Vienaskaita Daugiskaita

V.	<i>b̄et̄es</i>	<i>tr̄.dis</i>	<i>b̄.e.tis</i>	<i>tr̄edē</i>
K.	<i>b̄et̄eis</i>	<i>tr̄.d̄e</i>	<i>b̄et̄'ū:m</i>	<i>tr̄ī.e.d'u</i>
N.	<i>b̄et̄ei</i>	<i>tr̄ed'ōu</i>	<i>b̄et̄ims</i>	<i>tr̄edēms</i>
G.	<i>b̄.e.ti</i>	<i>tr̄.e.di</i>	<i>b̄et̄is</i>	<i>tr̄ed'us</i>
Įn.	<i>b̄ete</i>	<i>tr̄ed'ō</i>	<i>b̄et̄emis</i>	<i>tr̄edēs</i>
Vt.	<i>b̄etiē</i>	<i>tr̄edie</i>	<i>b̄etiēs</i>	<i>tr̄ed'ūs</i>

Ypač aiški dvibalsio *ei* „ie“ asimiliacija skiemenyse, kurie literatūrinėje kalboje nekirčiuojami, o tiriamose šnektose kai kada gauna atitrauktinį kirtį, pvz.: *kv̄eit̄is* „kvietys“ : *sò kv̄eit̄'ō*; *r̄eb̄ib̄e* „riebybę“ : *r̄eb̄b̄os* „riebus“; *st̄ep̄išs* ~ *st̄iep̄ies* „stiebiesi“: *st̄eb̄ob̄us* ~ *st̄iebuos* „stiebiuos“. Dvibalsio *ei* „ie“ asimiliaciją yra palengvinės antrojo sando poveikis: juk net tokiuose žodžiuose, kaip *k̄eim̄e* „kieme“, *k̄eim̄oā* „kiemai“ balsis *e* ir šiaip yra siauresnis, negu, pavyzdžiui, *k̄e.r̄m̄es* ~ *kirm̄is* „kirmēlē“, *p̄e.r̄m̄a* „pirma“.

3. Vienaskaita Daugiskaita

	Kulių	Darbėnų	Kulių	Darbėnų
V.	<i>kȳeit̄is</i>	<i>kv̄iūt̄is</i>	<i>kȳeit̄ē</i>	<i>kv̄eit̄ē</i>
K.	<i>kv̄eit̄e</i>	<i>kv̄eit̄e</i> (<i>kv̄iūti</i>)	<i>kv̄eit̄'ū:m</i>	<i>kv̄iūt̄'ū</i>
N.	<i>kv̄eit̄'ou</i>	<i>kv̄eit̄'ōu</i>	<i>kv̄eit̄ēms</i>	<i>kv̄eit̄ēms</i>
G.	<i>kv̄eiti</i>	<i>kv̄eiti</i>	<i>kv̄eit̄'us</i>	<i>kv̄iūt̄'us</i>
Įn.	<i>sò kv̄eit̄'ō</i>	<i>sò kv̄eit̄'ō</i>	<i>sò kv̄eit̄ēs</i>	<i>sò kv̄eit̄ēs</i>
Vt.	<i>kv̄eitiē</i>	<i>kv̄eitiē</i>	<i>kv̄eit̄'ūs</i>	<i>kv̄iūt̄'ūs</i>

Balsio *e* „i“ alofonų variavimas kretingiškių šnektose turi ne tik bendrų, bet ir kai kurių skirtingų ypatybių. Darbėnų šnektose vartojuamas trumpasis *i* prieš *i* tipo vokalizmą, pvz.: *b̄it̄ims* „bitėms“, *k̄iši* „kiši“, *r̄iši* „riši“. Kulių šnektose tariamas truputį platesnis *e* tipo alofonas.

3.2. Balsis e „e“

Kretingiškių patarmėje pastebėta ir balsio *e* asimiliacija. Palyginkime tokias poras Kulių šnektose: vns. gal. *s̄ēni* „seni“, *īeži* „eži“: *sēne* „senę“, *ēžę* „ežią“, vns. vard. *ger̄e.snis* „geresnis“: vns. kilm. *ger̄e.sne* „geresnio“, vns. gal. *vaik̄ēli* ~

⁴ Čia pateiktos Kulių šnektos paradigmos.

Eil. Nr.	Balsis	Prabos tūris	Pozicija	Parametrai	Pra	
					F_1	
1	<i>i_e</i>	10	-C'i	x ± s	400 ± 28	
				v	7,1	
				-	380 ÷ 420	
2	<i>e</i>	10	-C _ɔ	x ± s	430 ± 40	
				v	9	
				÷	400 ÷ 460	

vaikēlī „berniuką“, vns. kilm. *vaikēlē* „vaikelio“. Prieš aukštutinius balsius tariamas diftongoidas, gerokai primenąs literatūrinės kalbos dvibalsį *ie*. Tą patvirtina ir balsio *e* spektrografinio tyrimo rezultatai, pateikti 4-oje lentelėje.

Balsis *e* buvo tiriamas šiose porose: *m̄.ē.di* „medī“: *mēdē* „medžio“; *p̄.ē.ti* „pet̄“: *pētē* „pečio“; *vaik̄.ē.li* „vaikelī“: *vaikēlē* „vaikelio“; *lap̄.ē.li* „lapelī“: *lapēlē* „lapelio“. Didžiausias asimiliuoto ir neasimiliuoto *e* antrųjų formančių patikimumo intervalų skirtumas yra balsio tarimo pradžioje: 1760 Hz : 1615 Hz ir visai nežymus balsio tarimo pabaigoje. Gana reikšmingi A. Kalniūtės gauti balsio *e* asimiliacijos duomenys Darbėnų šnektoje. Asimiliuoto balsio *e* antrųjų formančių patikimumo intervalai: pradžioje – 2330 Hz; viduryje – 2270 Hz; pabaigoje – 2110 Hz; neasimiliuoto – pradžioje – 2140 Hz; viduryje – 1990 Hz; pabaigoje – 1910 Hz (Kalniūtė, 78). Reikšmingi statistiniai rezultatai rodo, kad Darbėnų šnektoje balsio *e* formantės, esančios prieš *i* ir prieš *e* tipo balsius, išsidėsčiusios skirtinguose lygmenyse.

Kretingiškių šnektose balsis *e*, kaip ir *ɛ*, turi keletą aiškių variantų: prieš kietąjį priebalsi būna labai atviras *ɛ*, pvz.: būs. l. vns. la. *ne.šo* ~ *nēšu* „nešiu“, *nume.so* ~ *numēsu* „numesiu“. Prieš priebalsi, einanti prieš *e* tipo balsi, tariamas *e*, panašus į literatūrinės kalbos *e*, pvz.: *numētēs* „numetęs“, *nutēpēs* „nutepęs“. Siauras *ɛ*, primenantis trumpą tarptautinį *e* (*nēši* „neši“, *gēri* „geri“, *kēpi* „kepi“) ir aiškiai diftongizuotas *'e* (*num'ē.si* „numesi“, *nut'ē.psi* „nutepsi“) vartojami, kai galūnėje yra aukštutinio pakilimo balsis. Ilgas *ɛ* (*grēžò* ~ *grēžu* „gręžiu“, *grēšo* ~ *gręšu* „gręšiu“) skiriasi nuo siauro, įtempto *ɛ*, einančio prieš *i* tipo vokalizmą (*grēži* „gręži“, *grēši* „gręši“). Tiriamoms šnektoms būdinga asimiliuoto balsio *e* alofonų hierarchija: *'e*, *e*, *ɛ* ir kt.

džia	Vidurys			Pabaiga
	F ₂	F ₁	F ₂	
1810 ± 65	495 ± 69	1750 ± 71	580 ± 69	1695 ± 80
3,6	14	4	12	4,7
1760 ÷ 1860	440 ÷ 545	1695 ÷ 1805	530 ÷ 630	1635 ÷ 1755
1700 ± 116	545 ± 58	1690 ± 72	605 ± 71	1665 ± 53
6,86	10,75	4,26	11,8	3,2
1615 ÷ 1785	500 ÷ 585	1640 ÷ 1740	555 ÷ 655	1625 ÷ 1705

Panašiai pasiskirsto priebalsių kietumas bei minkštumas: prieš *ɛ* tipo balsius priebalsis būna visai kietas, prieš *e* – šiek tiek suminkštėjės, prieš *ə* arba *'e* tipo balsius – visai minkštasis.

3.3. Balsis o „u“

Stebėjimai patvirtina, kad kretingiškių šnektose asimiliuojami ir *u* tipo balsiai. Asimiliacijos labiausiai veikiami dvibalsiai *qi* < *ui*, *ou* < *uo*, vartojami nekirčiuotame skiemenyje, gavusiam kirtą, atitrauktą iš kirčiuotos galūnės. Tą patvirtina 4 ir 5 paradigma *k̄oudīs* ~ *Kuodys*, *tr̄ɔikīs* ~ *Truikys* (pavardės).

4. Vienaskaita

	Kulių	Darbėnų		Kulių	Darbėnų
V.	<i>k̄oudīs</i>	<i>k̄uudīs</i>		<i>k̄oudē</i>	<i>k̄oudē</i>
K.	<i>k̄oudę</i>	<i>k̄oudę</i>		<i>k̄uud'ūm</i>	<i>k̄uud'ū</i>
N.	<i>k̄oud'ōu</i>	<i>k̄oud'ōu</i>		<i>k̄oudēms</i>	<i>k̄oudēms</i>
G.	<i>k̄oudi</i>	<i>k̄uudi</i>		<i>k̄oud'ūs</i>	<i>k̄uud'ūs</i>
Įn.	<i>sò k̄oud'ò</i>	<i>sò k̄oud'ù</i>		<i>sò k̄oudēs</i>	<i>sò k̄oudēs</i>
Š.	<i>k̄oudī</i>	<i>k̄uudī</i>			

Daugiskaita

	Kulių	Darbėnų		Kulių	Darbėnų
V.	<i>tr̄ɔikīs</i>	<i>tr̄ɔikīs</i>		<i>tr̄ɔikē</i>	<i>tr̄ɔikē</i>
K.	<i>tr̄ɔikę</i>	<i>tr̄ɔikę</i>		<i>tr̄ɔik'ūm</i>	<i>tr̄ɔik'ū</i>
N.	<i>tr̄ɔik'ōu</i>	<i>tr̄ɔik'ōu</i>		<i>tr̄ɔikēms</i>	<i>tr̄ɔikēms</i>

G.	<i>tr̄ɔk̄i</i>	<i>tr̄ɔki</i>	<i>tr̄ɔk̄'ùs</i>	<i>tr̄ɔk̄'ùs</i>
In.	<i>sò_tr̄ɔk̄'ò</i>	<i>sò_tr̄ɔk̄'ù</i>	<i>sò_tr̄ɔk̄ës</i>	<i>sò_tr̄ɔk̄ës</i>
Š.	<i>tr̄ɔk̄i</i>	<i>tr̄ɔki</i>	<i>tr̄ɔk̄ë</i>	<i>tr̄ɔk̄ë</i>

Spektrografinio tyrimo rezultatai Darbėnų šnektoje parodė neabejotiną *u* tipo balsio asimiliacijos tendenciją. Pavyzdžiui, tiriant *o* tipo balsį, einantį pozicijoje prieš aukštutinio pakilimo balsius, gauti šie antrųjų formančių patikimumo interervalai: pradžioje – 1400 Hz, viduryje – 1310 Hz, pabaigoje – 1370 Hz, o pozicijoje – Ce – šie rezultatai pradžioje – 1390 Hz, viduryje – 1250 Hz, pabaigoje – 1240 Hz (Kalniūtė, 81).

Balsio *u* asimiliacija pastebėta ir šiose žodžių porose: *jóukā „juokai“* : *jóukūm „juokū“*; *pórvā „purvai“* : *pórvūm „purvū“*; *kótā „kutai“* : *kótūm „kutū“*; *jouda „juoda“* : *joudibé „juodybé“*; *tr̄epò „trupu“* : *tr̄öpiës „trupës“* ir t. t.

Asimiliacija yra nežymi, kai balsis yra pailgėjęs po senoviniu kirčiu, pvz., *skò.si „skusi“* : *skò.sës „skusis“*, *ó.tis ~ utys „utélés“* : *ótës*; *krò.pis → krupis „neužau-ga“* : *krò.pës ~ krupës „rupūžës“*.

Labai menkas skirtumas tarp asimiliuoto ir neasimiliuoto balsio jaučiamas ta-da, kai galūnėje yra trumpas kirčiuotas aukštutinis balsis, pvz. vns. vard. *ótës ~ utis* : dgs. gal. *ótis ~ utis „utis“*.

4. Išvados

1. Kretingiškių šnektose nedifuziniai *ɛ* ir *e* tipo balsiai turi šiuos ryškius variantus:

a) Prieš aukštutinio pakilimo balsius ir minkštuosius priebalsius šie balsiai yra labai uždari, diftongiškos prigimties – *ɛ*, *ie*.

b) Prieš kietuosius priebalsius tariami daug atviresni *e* tipo balsiai, primenantys rusų kalbos *e*.

c) Prieš suminkštintus priebalsius ir kitose pozicijose (pvz., prieš *ɛ* ir *e*) tariami *ɛ*, *e* tipo balsiai.

2. Asimiliacija būdinga ir *u* tipo balsiams bei dvibalsiams, i kuriuos tie balsiai įeina.

3. Audicinių stebėjimų išvadas patvirtina spektrografinis eksperimentas. Pir-muoju (a) atveju balsiai *ɛ* ir *e* turi daug aukštesnę antrają formantę negu trečiuoju (c) ir ypač antruoju (b) atveju.

Pastabos. Dėl ženklų stokos kai kur asimiliuoti *ɛ*, *ø* tipo balsiai žymimi tik *ɛ*, *ø*, vietoj siauresnių (su dviem taškais apačioje).

*Dvibalsių *au*, *ou*, *ie*, *uo* laužtinę priegaidę spaustuvė pažymėjo ne ant abiejų sandų, o tik ant pirmojo

LITERATŪRA

Girdenis A. Balsių asimiliacijos reiškiniai Tirkšlių tarmėje || Kalbotyra, 1962. T. 4. P. 141 – 150.

Girdenis A., Zinkevičius Z. Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos || Kalbotyra, 1966. T. 14. P. 139 – 147.

Girdenis A. Hierarchinė šiaurės žemaičių tarmės klasifikacija // Baltistika, 1981. T. 17(1). P. 42–51.

Girdenis A., Kubiliutė-Kliukienė R. Regresyvinis priebalsių palatalizacijos poveikis balsių spektrui šiaurės žemaičių tarmėje // Kalbotyra, 1982. T. 33(1). P. 30–37.

Grinaveckis V. Žemaičių tarmių istorija (fonetika). V., 1973.

Kalniūtė A. Darbėnų šnekto prozodija ir vokalizmas. Diplominis darbas. V., 1978.

Kazlauskas J. Dėl baltų *ei ir *o lietuvių žemaičių tarmėse // Baltistika, 1969. T. 5(1). P. 29–35.

Rokaitė B. Kai kurie nauji žemaičių tarmių fonetikos dalykai // Lietuvių kalbotyros klausimai, 1961. T. 4. P. 149–153.

Skirmantas P., Girdenis A. Progresyvinė balsių asimiliacija pietinėse „dounininkų“ šnektose // Kalbotyra, 1972. T. 24(1). P. 91–96.

Vitkauskas V. Dėl regresyvinės balsių asimiliacijos kai kuriose šiaurės rytų žemaičių dūniųninkų tarmėse // Lietuvių kalbotyros klausimai, 1963. T. 6. P. 269–273.

Vitkauskas V. Nauji regresyvinės balsių asimiliacijos veikimo faktai Kuršėnų šnekoje // Kalbotyra, 1974. T. 26(1). P. 81–85.

Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos dialektologija. V., 1978.

Урбах Б. Ю. Биометрические методы. М., 1964.

Урбах Б. Ю. Статистический анализ в биологических и медицинских исследованиях. М., 1975.

3. БАБИЦКЕНЕ

РЕГРЕССИВНАЯ АССИМИЛЯЦИЯ ГЛАСНЫХ В КРЕТИНГСКИХ ГОВОРАХ

Резюме

В статье исследуется регressive ассимиляция (гармония) гласных в кретингских говорах.

В результате субъективных и объективных методов фонетического исследования было установлено, что перед гласным верхнего подъема произносится очень узкий напряженный гласный, напоминающий *i* литературного языка. Это различие особенно ярко выражено в позиции перед твердым согласным, ср. žlē.bis ~ žlibis букв. „слепец“: apžlē.bes ~ apžlibęs букв. „ослепнувший“: apžlē.ba ~ apžlibo букв. „ослеп“, drę.skis ~ driskis букв. „босяк“: drę.skęs ~ driskęs букв. „босяки“: nudrē.ska ~ nudrisko букв. „раздирился“. В словах apžlē.ba, nudrē.ska гласный *e* в кретингских говорах напоминает русский *э*, или гласный, употребляемый в восточных говорах литовского языка после твердого *l*.

Выявлено, что в кретингских говорах недиффузные гласные типа *ɛ* и *e* имеют три четко выраженные варианта:

- перед гласными верхнего подъема и мягкими согласными эти гласные произносятся закрыто и несколько дифтонгизируются;
- перед твердыми согласными встречаются более задние варианты, несколько напоминающие русское *э*;
- перед смягченными согласными, за которыми следуют гласные типа *ɛ*, *e*, произносятся *ɛ*, *e*.

Ассимиляции подвергаются и гласные типа *o*, а также дифтонги, первым компонентом которых являются исследованные гласные.

Результаты аудитивного наблюдения подтверждаются данными спектрографического анализа. В подавляющем большинстве случаев в позиции (а) вторая форманта F_2 гласных *ɛ* и *e* находится в более высокой зоне частот, чем в позиции (в) и в особенности – (б).

Если сравнить ассимиляцию гласных в кретингских и тельшяйских говорах, то основное их различие заключается в том, что в тельшяйских говорах в результате ассимиляции изменяется фонема, а в кретингских появляются новые варианты той же самой фонемы.